UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA
KATEDRA FILOLOGII ANGIELSKIEJ
87-100 TORUŃ, ul. Władysława Bojarskiego 1
tel.: +48 56 611 3555
fax: +48 56 611 3556
e-mail: katedraa@maius.uni.torun.pl

NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ENGLISH

Toruń, 2.09.2016

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pani mgr Karoliny Jamróg

pt. *Mythological Aspects and Struggle for Identity in Australian Aboriginal Literature: The Application of Postcolonial Theory to Selected Works of Alexis Wright, Kim Scott and Mudrooroo Narogin*

[*Mitologiczne i mityczne aspekty walki o tożsamość na gruncie australijskiej literatury aborygeńskiej. Zastosowanie teorii postkolonialnej w analizie wybranych dzieł Alexis Wright, Kima Scotta i Mudrooroo Narogina*]

Rozprawa doktorska Pani mgr Karoliny Jamróg to studium wybranych utworów australijskich Aborygenów, Alexis Wright, Kima Scotta i Mudrooroo Narogina. Praca ma w dużej mierze charakter teoretyczny, a przyjęta metodologia to szeroko pojęta teoria postkolonialna, typologie magicznego realizmu, myśl Michaiła Bachtina oraz elementy mitologiczne. Rozprawę podzielono na dwie części – teoretyczną oraz analityczną. Część pierwsza składa się z trzech rozdziałów, w których Autorka omawia kolejno tło historyczne rozwoju kultury Aborygenów, konwencję magicznego realizmu oraz wybrane aspekty teorii postkolonialnej, w części drugiej natomiast znajdują się dwa rozdziały, w których Doktorantka interpretuje dzieła wspomnianych pisarzy pod kątem literackim i ideologicznym. Rozprawa została napisana nadzwyczaj płynną, formalną angielszczyzną i została starannie sczytana (występują tylko nieliczne przeoczenia).

Wyróżnia się bogatym słownictwem oraz wyszukaną stylistyką. Pod względem formalnym zastrzeżenia budzi jedynie częsty brak dokumentacji (tj. numerów stron omawianych pozycji) parafrazy w wywodzie. W całości praca liczy 192 strony, a bibliografia około 270 pozycji.

Rozprawę doktorską mgr Karoliny Jamróg oceniam wysoko zarówno pod względem analitycznym jak i stylistycznym. Przedmiotem analizy są utwory współczesnych Aborygenów – *Master of the Ghost Dreaming* (1991) Colina Thomasa Johnsona znanego pod pseudonimem Mudrooroo Narogin, *Benang: From the Heart* (1999) Kima Scotta oraz *Carpentaria* (2006) Alexis Wright [jedynie to ostatnie dzieło doczekało się przekładu na j. polski jako *Karpentaria,* 2009 rok) – jednak Autorka przedstawia także we wstępie i części pierwszej tło historyczne kolonizacji Australii, elementy charakterystyczne dla kultury jej rdzennych mieszkańców oraz krótki zarys rozwoju ich literatury. Utwory będące przedmiotem analizy zostały starannie wyselekcjonowane, co pozwala Autorce zilustrować bogactwo interesującej Ją literatury, różnorodność technik, stylów oraz problematyki (post)kolonialnej. Należy podkreślić, iż Pani mgr Jamróg od samego początku jest świadoma problemów metodologicznych, które napotyka w swym warsztacie badacz uformowany w kulturze eurocentrycznej, podkreślając ograniczenia możliwości zrozumienia i interpretacji dzieł powstałych w tak odmiennym kręgu kulturowym. Niewątpliwym atutem pracy jest jej niebanalna struktura; wybrane utwory nie zostały zinterpretowane w osobnych rozdziałach, lecz poddane analizie tematycznej. W rozprawie o tak ambitnej formie udało się jednak Autorce uniknąć zbędnych powtórzeń.

We WSTĘPIE Doktorantka zakreśla obszar badań. Omawia pobieżnie pojęcie teorii i literatury postkolonialnej, skupiając się przede wszystkim na kategorii *aboriginality* i *aborginial literature*, podkreślając, iż ważną funkcją tej twórczości jest sama definicja pojęcia *aborygeńskości*, które tak trudno określić. Uwypukla społeczną i polityczną rolę twórczości rdzennych mieszkańców Australii oraz znaczenie osobistych doświadczeń pisarzy, które wpływają na ich podejście do tematu dyskryminacji oraz potęgują pragnienie sprzeciwu wobec kolonizacji, ludobójstwa kulturowego, a także utraty ziemi. Pojęcie *subaltern*, wprowadzone przez Gayatri

Chakravorty Spivak, zostało również we wstępie zdefiniowane, gdyż to właśnie w *klasie podrzędnej*, w roli *opresjonowanego podmiotu* Doktorantka sytuuje australijskich Aborygenów.

W CZĘŚCI PIERWSZEJ rozprawy Autorka przedstawia rys historyczny oraz warsztat metodologiczny. W ROZDZIALE PIERWSZYM zwięźle omawia historię kolonizacji Australii, a także takie elementy kultury Aborygenów jak duchowość, rytuały, totemy, a przede wszystkim zasadnicze pojęcie *dreamtime – czasu snu*, który istniał przed stworzeniem Ziemi i który nie podlega zmianom oraz degeneracji charakteryzującym życie ludzkie. To w mitycznym *dreamtime* Aborygeni łączą się z duchami przodków. Autorka omawia również szczegółowo znaczenie więzi z ziemią dla społeczności aborygeńskiej, zarówno w sensie materialnym jak i duchowym. Znaczną część rozdziału poświęcono też definicji mitu, w oparciu o klasyczne prace Northropa Frye'a i Mircei Eliade, psychoanalizę freudowską i jungowską oraz myśl Rolanda Barthes'a. Te fragmenty pracy, choć dość kontrowersyjne w zastosowaniu teorii eurocentrycznych w odniesieniu do mitologii Aborygenów, charakteryzuje rzetelna, klarowna argumentacja. Rozdział zamykają rozważania na temat *mythopoeic literature*.

W ROZDZIALE DRUGIM mgr K. Jamróg omawia ramy teoretyczne realizmu magicznego, przedstawiając ewolucję tego gatunku od klasycznego eseju Frantza Roha, sytuującego to pojęcie w obrębie sztuk pięknych. Nawiązuje również do zasadniczej dla teorii postkolonialnych redefinicji Alejo Carpentiera, dystansującej się zarówno wobec konwencji post-ekspresjonizmu jak i surrealizmu, która ugruntowała magiczny realizm jako konwencję latynoamerykańską. Ciekawe jest tutaj zastosowanie konceptu „ontologicznego magicznego realizmu" Maggie Bowers, która zaznacza, iż magia jest integralnym elementem światopoglądu w kulturach nieeuropejskich, oraz oryginalne przywołanie prac Saida i Gramsciego (str. 65-66), za pomocą których Doktorantka dystansuje się wobec omawianego pojęcia jako wytworu orientalizującej kultury hegemona. Choć Jej znajomość magicznego realizmu oparta jest na uważnej lekturze zasadniczych w tej dziedzinie prac Wendy B. Faris i Louisa Zamory, mgr K. Jamróg zdaje sobie świetnie sprawę z uproszczeń i ograniczeń tych teorii. W moim odczuciu

klarowna typologia wprowadzona przez Faris (str. 58) mogłaby zostać bardziej szczegółowo omówiona i dogłębniej wykorzystana w interpretacji, gdyż pozwala ona uwypuklić ontologiczne transformacje kwestionujące *bycie w świecie* Europejczyków. Zaskoczyła mnie również w tym rozdziale teoria dialogiczności i karnawału Michaiła Bachtina, tak głęboko zakorzeniona w kulturze europejskiej (przełamanie kodu, odwrócenie hierarchii władzy niekoniecznie łączy się z konwencją karnawału), przyznaję jednak, iż Autorka znakomicie wykorzystuje te koncepcje w swoich interpretacjach literatury Aborygenów w części drugiej, szczególnie we fragmentach dotyczących *Carpentaria* Wright.

W ROZDZIALE TRZECIM rozprawy Autorka definiuje pojęcia (post)kolonializmu i neokolonializmu (słusznie odróżniając kolonializm od imperializmu) oraz omawia wybrane zagadnienia teorii postkolonialnej. W oparciu o zasadnicze eseje L. Hutcheon i H. Tiffin przedstawia kontrowersyjne zbieżności pomiędzy postkolonializmem i postmodernizmem, podkreślając ryzykowność wywodów, w których różnice między nimi zacierają się. Tożsamość postkolonialna, strefa kontaktu oraz hybrydyczność to zagadnienia, którym poświęcono w tym rozdziale szczególną uwagę. Choć wyraźna jest tu fascynacja Autorki tak rewolucyjnymi podejściami do tożsamości jak teorie Homi K. Bhabhy, mgr K. Jamróg wydaje się świadoma ich utopijności i swoistej idealizacji społeczeństw wielokulturowych, której wytworem jest pojęcie *trzeciej przestrzeni* Bhabhy. Rozdział zamykają rozważania na temat formy i języka literatury postkolonialnej oraz postkolonialności literatury australijskiej. W tej części pracy Pani K. Jamróg wykazuje się bez wątpienia imponującym oczytaniem i zrozumieniem złożonych koncepcji postkolonialnych oraz dojrzałym, krytycznym dystansem wobec dyskursu teoretycznego. Udowadnia szeroką znajomość tematu, nie tylko w kontekście australijskim. Jak w każdym kompendium tego rodzaju, w rozdziale tym można jednak znaleźć pewne luki. W moim odczuciu zabrakło tu przede wszystkim ekokrytyki postkolonialnej (np. *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment* [2010], pod red. G. Huggana i H. Tiffin), która pozwoliłaby uwypuklić problemy związane z ziemią, jej grabieżą i jej zasadniczą funkcją w ontologii Aborygenów.

CZĘŚĆ DRUGA rozprawy stanowi próbę dogłębnej interpretacji wybranych utworów Alexis Wright, Kima Scotta oraz Mudrooroo Narogina. Hasłem przewodnim w ROZDZIALE CZWARTYM jest magiczny realizm, a w ROZDZIALE PIĄTYM problem sprzeciwu wobec kolonializmu, walka z dyskryminacją oraz poszukiwanie aborygeńskiej tożsamości. Autorka w każdym przypadku przedstawia rys biograficzny omawianych autorów oraz, co wydaje się szczególnie istotne w przypadku Mudrooroo, złożone kwestie ich tożsamości i stosunku do aborygeńskości. Ogólnie oceniam, że są to znakomite interpretacje tekstów, które, co warto podkreślić, są trudne dla czytelnika europejskiego i posługują się niezwykle złożonymi technikami stylistycznymi. Teorie omówione przez Autorkę w pierwszej części rozprawy zostały tu w sposób przemyślany zastosowane. Na szczególną pochwałę zasługują fragmenty poświęcone szamanizmowi i muzykalności w *Carpentaria,* radykalnej, ludobójczej eugenice kryjącej się pod hasłem białej Australii w *Benang*, czy wnikliwe wykorzystanie pojęcia *hantise* Derridy w analizie „domu zjawy" (*spectral homeland*) w *Master of the Ghost Dreaming*. Pracę kończy logiczne, choć bardzo syntetyczne podsumowanie.

Jeśli mogę wspomnieć o pewnym (niewielkim) poczuciu niedosytu, łączy się ono jedynie z brakiem konkluzji dotyczącej formy analizowanej literatury. Autorka zdaje sobie doskonale sprawę z hybrydycznego aspektu interpretowanych utworów i wskazuje na zapożyczenia europejskie tej literatury. Można się zastanawiać, czy sama forma powieści przyjęta przez omówionych pisarzy jest wynikiem uznania wyższości europejskich kodów kulturowych, czy może raczej celowym zapożyczeniem (*abrogation/assimilation*), świadomym wykorzystaniem konwencji mainstreamu, aby zaistnieć jako opresjonowany podmiot (Spivak) w świecie zachodniej literatury. Czy samo pojęcie *subaltern* i marginalizacji nie ulega tu swoistej manipulacji, aby zyskać zainteresowanie białego czytelnika? Czy egzotyka kultury Aborygenów nie została w ten sposób celowo uwypuklona, poddana świadomej „obróbce", aby uczynić z niej ciekawy produkt konsumpcji? Zarówno *Carpentaria* Alexis Wright jak i *Benang* Kima Scotta wyróżniono przecież prestiżową i lukratywną Miles Franklin Award. Warto byłoby tu być może zastosować

pojęcie *strategic exoticism (egzotycyzmu jako strategii)* wprowadzone przez G. Huggana w znanym Doktorantce studium *The Postcolonial Exotic: Marketing the Margins*. Polecam również dla dalszej refleksji esej kanadyjskiej Aborygenki Lee Maracle p.t. „The Post-Colonial Imagination" , który stawia pod znakiem zapytania samo pojęcie literatury i przyszłości twórczości rdzennych narodów.

Dysertacja Pani mgr Karoliny Jamróg jest dowodem ogromnego wysiłku badawczego Doktorantki. Jej krytyczna orientacja i umiejętność klarownej interpretacji w dziedzinie teorii postkolonialnej są imponujące. Temat rozprawy jest ciekawy i oryginalnie omówiony. Logika argumentacji i umiejętność syntezy Autorki zasługują na szczególną pochwałę. Moim zdaniem części interpretacyjne rozprawy (po dopracowaniu formalnym) powinny zostać opublikowane, być może w języku polskim, gdyż temat ten jest mało znany w kręgach polskich badaczy. Konkludując, stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Karoliny Jamróg spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Moja ocena rozprawy jest bardzo wysoka, dlatego popieram wniosek o dopuszczenie Pani mgr Karoliny Jamróg do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Branach-Kallas

Dr. hab. Anna Branach-Kallas